

K počiatkom vysokoškolského vzdelávania učiteľov v Banskej Bystrici

JÚLIUS ALBERTY

Katedra histórie, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Motto: „Mnoho udalostí zostane skryté, iné nepovšimnuté, mnohé nedocenené, alebo zabudnuté.“

(Otto Tomeček: Univerzita Mateja Bela. Desaf rokov rozvoja a perspektívy)

Dejinami vysokoškolského učiteľského vzdelávania v Banskej Bystrici – konkrétne dejinami Pedagogickej fakulty a Univerzity Mateja Bela – sa už zaoberalo viacero publikovaných projektov organizovaných dekanstvom, resp. rektorátom. Každý edičný počín sa prednostne sústreďoval na svoju súčasnosť a tejto predchádzajúcu fázu; počiatky a najstaršie vývojové etapy sa v ňom postupne vytrácajú; viac-menej ich pripomínajú len strohé informácie a súvahy vydedukované z predchádzajúcich publikácií a potom preberané do nasledujúcich; čím bližšie k súčasnosti, tým v redukovanejšej a bezobsažnejšej podobe. Veľmi vážnym odbornou-metodickým problémom vydanej série monografií je ich vzájomná nadväznosť a kompatibilita. Domnievam sa, že každý článok série má subsumovať všetky základné parametre vývoja už aj a najmä preto, že má podtitulky ako: 10, resp. 20 rokov činnosti, pamätnica... Zakladanie, existencia a vývoj vysokej školy je síce špecifický fenomén, ktorý ale svojím spôsobom determinovali podmienky, v ktorých sa to dialo. Publikáciám chýba práve tento rozmer. Každá udalosť, každé dianie, každý proces či trend má svoju primárnu charakteristiku a hodnotu len v kontexte súdobých daností a podmienok. Isteže monografiou sprístupňované a prezentované dejiny nemôžu byť kalendárom udalostí od roku 1954, ani registráciou každodenného života akademickej obce, jej inštitútov a predstaviteľov. Ale práve táto každodennosť má byť základom poznávania; odbornou-morálnou povinnosťou historika je spracúvať ju, pochopiť ju a zviditeľňovať jej súdobé a súčasné hodnoty. Historik a s ním aj čitateľ jeho diela si má uvedomiť, že nič sa neudialo automatickým samospádom, dynamikou vývoja, že nič „bežné“ nebolo v podstate bežným a samozrejším, ako sa to publikáciami

pod súva a fixuje najmä štatistikami. Jednotlivé publikácie vychádzali vždy ako limitované: časom, rozsahom, peniazmi; dobrý zámer trvalej hodnoty by predsa nemal mať limity!

Cieľom predkladaného príspevku je pootvoriť čitateľovi dvere do doby a podmienok, za akých sa vysokoškolské vzdelávanie rodilo a vyvíjalo do r. 1970. Výklad sa sústreďuje na nosné problémy, historický kontext, realie a personálie v presvedčení, že história je zaujímavá viac svojou konkrétnosťou ako finálnymi zovšeobecňujúcimi závermi. Príspevok zároveň koriguje aj nesprávne informácie. Autor príspevku je nielen pamätníkom, ale – od začiatku do r. 1970 – aktívnym účastníkom, „spoluvorcom“ histórie ako prodekan a dekan Vyššej pedagogickej školy, zástupca riaditeľa Pedagogického inštitútu a dekan Pedagogickej fakulty. Príspevok vníma ako jednu z posledných možností prispieť do virtuálnej pokladnice poznania „z prvej ruky“.

V súvislosti so zriadením Vyššej pedagogickej školy (VPŠ) v Banskej Bystrici k akademickému roku 1954/55 sa ako dôvody spomínajú: okrem vládneho nariadenia č. 66/53 nedostatok a nekvalifikovanosť učiteľov na II. stupeň základnej školy (ZŠ) v regióne, mesto ako sídlo kraja (v tom čase Banskobystrického), jeho geografická poloha a komunikačná dostupnosť; ale uvádzajú sa aj umelé konštrukcie ako: školské a kultúrne tradície mesta, jeho zástoj v Slovenskom národnom povstaní. Ani jeden autor nespomenul takú zásadnú podmienku, že mesto, presnejšie povedané Odbor školstva a kultúry Krajského národného výboru (OŠK KNV) ponúkol pre novú inštitúciu **vhodný školský a internátny objekt**. OŠK KNV, ktorý viedol Ján Bartoš a ktorému podliehali výberové stredné školy v kraji (vrátane v meste) sa zaviazal, že k septembru 1954 uvoľní **budovu na Tajovského ul. č. 10**, v ktorej v tom čase pôsobila pedagogická škola. Tento objekt (v súčasnosti v ňom sídli Ekonomická fakulta UMB) bol účelovo postavený pre potreby 8-roč. gymnázia. Po školskej reforme r. 1948 (zníženie počtu gymnaziálnych ročníkov na 4) bola kapacita tohto objektu využitá pôvodne pre školské účely len čiastočne (preto bolo v ňom otvorené aj konzultačné stredisko Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského); počas pedagogickej školy boli v objekte aj triedy národnej – cvičnej školy. Architektonické dispozície a technické vybavenie interiéru nezodpovedalo potrebám

vysokej školy (bežné učebne, riaditeľňa, zborovňa, kresliareň, aula, telocvičňa, knižnica, kabinety). Navyše pri preberaní budova bola obsadená bytmi (riaditeľský, domovnícky, školnícky a núdzový pre profesora). Internát tvorili spoločné spálne, študovne, umyvárne, správa, administratíva, izby pre pedagogický dozor, kuchyňa, sklady potravín, výdajňa jedla a jedáleň. Objekt mal lokálne vykurovanie a jednu telefónnu linku – do riaditeľne. Budovu od ulice (Tajovského a Cesty na amfiteáter) oddeľovala plotom ohradená kultivovaná plocha (trvalý trávnatý porast a dreviny), za budovou bolo jedno volejbalové ihrisko a veľká trávnatá plocha, okolo ktorej bol na svahu divoký neplotený porast rôznych drevín a kríkov.

Vysoká škola, na ktorej sa mali pripravovať budúci pedagógovia pre modernú výučbu prírodných vied, potrebovala špecializované posluchárne, laboratória, všetky posluchárne adaptované na použitie modernej didaktickej techniky, osobitné pracoviská pre katedry ako základné a rozhodujúce pedagogicko-organizačné a výkonné zložky; škola ako právna subjektivita aj osobitné pracoviská pre dekanát – pre riadiacu, hospodársku, rozpočtovú, plánovaciu a personálnu agendu - vrátane študijnej. Čiže základnou podmienkou a potrebou sfunkčnenia objektu bola **prestavba jeho vnútorných dispozícií**. Práve v tejto súvislosti treba pripomenúť, že VPŠ „štartovala“ v období, keď sa dva roky (1954-55) dorábala nesplnená prvá päťročnica a nastavovali sa nové rozpočtové a plánovacie pravidlá. Veľké, už skonštituované stavebné podniky (Pozemné stavby, Stavoinindustria) nemali o adaptačné práce záujem; k dispozícií boli len tzv. komunálne podniky, ktoré nemali ani náležitú techniku (napr. nemali ani zbijačku na prerážanie stien a stúpačiek), ani personálne kapacity. Šťastím bolo, že na VPŠ prešli kvalifikované kádre z OŠK KNV, bývalý vedúci J. Bartoš (ako odborný asistent a vedúci katedry), Václav Halgaš (za tajomníka) a Ondrej Mišík (na hospodársky a plánovací úsek). Títo zamestnanci z predchádzajúceho pracoviska poznali aparát povereníctva, metodiku plánovania a získavania finančných prostriedkov a mali aj personálne kontakty s miestnym prostredím.

Prvá fáza prestavby interiéru sa začala v lete r. 1955 za dekana Jozefa Fraňu. Lavý trakt priechelia na prízemí sa oddelil a prestaval na **pracovisko chémie** (katedra, špeciálna poschodová poslucháreň vybavená vodou, elektrickým rozvodom, zatemnením, manipulačným pultom;

laboratórium pre anorganickú a organickú chémiu s digestormi, príručný sklad chemikálií a didaktických pomôcok). **Druhá fáza** prebiehala od leta 1957 za dekana Júliusa Albertyho. Pozostávala z inštalácie **ústredného kúrenia**, telefónnej siete a **telefónnej ústredne**. V akad. roku 1957/58 sa podarilo vysťahovať internát, čím sa vlastne pre potreby školy uvoľnilo celé pravé krídlo budovy a suterén pod ním. Prízemie obsadilo dekanstvo (jedáleň a výtlačňa potravín sa prestavala na kancelárie), prvé poschodie dostala **fyzika**, kde sa zo spoločných spální, študovne a umyvárne vybudovala poslucháreň (vybavená ako chemická), laboratória, prípravne a kabinety pre pomôcky; pri vybavovaní pracoviska pomáhali Strojárne, n. p. Piesok. V suteréne sa z kuchyne a skladov potravín a kuchynského náradia zriadili **drevo-, kovo- a elektrodielne** (súčasťou prípravy učiteľov fyziky boli aj tzv. práce v dielni). Ostatné priestory zdedené po gymnáziu resp. pedagogickej škole s väčšími či menšími úpravami boli využiteľné pre spoločenskovedné katedry a biológiu – ako pracoviská, prednáškové a seminárne miestnosti, aula na slávnostné podujatia; a telocvičňa pre potreby povinnej všeobecnej telovýchovy. Po týchto úpravách **interiér budovy** svojou kapacitou, uspořádáním a technickým vybavením **zodpovedal potrebám VPŠ**. Všetky tieto adaptačné práce prebehli bez prerušenia prevádzky v budove!

Nová situácia vznikla zriadením Pedagogického inštitútu (PI) v Banskej Bystrici akad. rokom 1959/60. Tento nový projekt učiteľského vzdelávania koncentroval spoločnú prípravu učiteľov pre I. a II. stupeň ZŠ, čo predstavovalo potrebu viac ako dvojnásobného zvýšenia kapacity (kým do I. roč. VPŠ sa prijímalo okolo 100 poslucháčov, a to do dvojročného štúdia, k štúdiu na PI sa malo prijímať po 300 poslucháčov do trojročného štúdia) a prinášal aj novú organizačnú štruktúru edukačného procesu (v I. a II. roč. štúdia išlo o integrovanú výučbu: povinné spoločné prednášky pre celý ročník; v III. roč. zas o dezintegrovanú na desiatky kombinácií). Poskytovanie takej kvalifikácie, ktorá predtým na VPŠ nebola (učiteľstvo hudobnej, telesnej a výtvarnej výchovy) znamenalo ďalšie špecializované pracovné a výučbové priestory. Zároveň súčasťou PI bol aj Krajský ústav pre ďalšie vzdelávanie učiteľov a razila sa koncepcia spoločného školského a internátneho objektu. Hoci PI boli prijímané odbornou verejnosťou a verejnou mienkou s nedôverou

a pochybnosťami, politickými orgánmi naopak: ako prvé socialistické vysoké školy, ktorým sa po tejto linke dostalo maximálnej podpory. Ich zriaďovateľom bol KNV. Začiatkom 60. rokov nik netušil, aký budú mať osud – vlastne rýchly koniec. S veľkým zaujatím sa areály PI začali stavať v nových vysokoškolských centrách – v Nitre, Trnave, Martine.

O stavbe nového účelového areálu pre PI v Banskej Bystrici sa začalo hovoriť hneď po r. 1959. Riaditeľ PI Jozef Hagara ako člen vrcholného politického regionálneho orgánu (Byra Krajského výboru Komunistickej strany Slovenska – KV KSS) presadil **investičný zámer**, ktorý bol technicky a finančne spracovaný a schválený (išlo o opakovaný projekt z Trnavy) 21. 8. 1961 a ako investičná úloha schválená KNV 10. 1. 1962 v objeme 29 843 tis. Kčs. Úvodný projekt vypracoval Krajský projektový ústav v Banskej Bystrici, ateliér č.4 so sídlom v Ružomberku, ktorého vedúcim bol Ing. arch. Štefan Hatala. **Úvodný projekt** bol schválený **Poverením školstva** 16. 10. a 1. 11. 1963 a **Ministerstvom školstva** v Prahe **30. 6. 1964**, a to v objeme **29 470 320 Kčs**. (PI od r. 1963 podliehali pod Poverenie, resp. Ministerstvo školstva). Za generálneho dodávateľa stavby boli určené Pozemné stavby n. p. Banská Bystrica. Projekt počítal s 12 katedrami, s cca 600 poslucháčmi, so stovkou pedagógov a s asi 40 ďalšími zamestnancami. V rokoch PI sa k obvodovému múru hlavnej budovy oproti volejbalovému ihrisku pristaval nízky jednopodlažný objekt, ktorý slúžil ako **ateliér a gymnastická telocvičňa**.

K akad. roku 1964/65 bola v Banskej Bystrici zriadená Pedagogická fakulta (PdF), a to zlúčením miestneho PI s martinským (dekan J. Albery) a nabiehala aj príprava pedagógov v ďalších nových aprobáciách (v cudzích jazykoch, v prácach v dielňach a na pozemkoch). Pri zriaďovaní PdF dekan zrušil „služobný byt“ a provizórny pod ním v suteréne; uvoľnené priestory sa prestavali na potreby dekanátu (sekretariát, kancelária dekana, tajomníka, zasadačka, študijné oddelenie, úradovňa pre prodekanov, ekonomické oddelenie a pokladňa). V ľavom krídle na 2. poschodí sa zriadili **jazykové posluchárne**. Súbežne sa sprístupnila knižnica (dokončila sa katalogizácia) a otvorila **čítareň – študovňa**, v podkroví vznikli ďalšie ateliéry, na dvore sa spevnilo volejbalové ihrisko, zriadilo ďalšie – **basketbalové a hádzanárske**, na okrajoch trávniku sa založila oválna **päťdráhová škvarová dráha**, živelne zarastajúce svahy sa skultivovali na spôsob lesoparku a celý areál sa oplotil. Časť

trávnatej plochy popri pravom krídle sa zmenila na pokusné kvetinové a zeleninové záhony. V r. 1967 sa za telocvičňou vo vlastnej réžii pristavil **panelový objekt**, do ktorého boli premiestnené katedry marxizmu-leninizmu, pedagogiky, psychológie a základov poľnohospodárskej výroby; mimo pracovísk boli v objekte aj posluchárne. Reštaurácie a jedálne otvorili v ústrednej budove bufet. Napriek takémuto sprístupňovaniu zdedeného objektu a zväčšovaniu jeho kapacity, zabezpečovanie chodu PdF, najmä edukačného procesu, bolo veľmi náročné. Už v polovici 60. rokov počet interných poslucháčov narástol na tisícku, počet pedagógov na 150 a ostatných zamestnancov na 80. (Vyučovalo sa aj v študentskom domove, na cvičnej škole, a to od 7 h do 18 h; katedra hudobnej výchovy bola dislokovaná do študentského domova a katedra metódik a pedagogickej praxe na cvičnú školu).

Zmena, ktorá sa udiala r. 1964 a jej následky sa zákonite premietli aj do investičného zámeru. Dezignovaný dekan (J. A.) už 13. 5. 1964 rokoval na Povereníctve školstva o potrebe otvoriť schválený úvodný projekt. Ďalšie rokovania prebehli 5.-6. 10. 1965 a **dohoda** sa dosiahla až **9. 2. 1966**. Spočívala v tom, že sa skráti projektová príprava, stavať sa bude po etapách a schvaľovať sa budú len vykonávacie projekty na jednotlivé etapy. Náklady na výstavbu sa zvýšili na 90 365 tis. Kčs. Náklady na objekt školy sa zvýšili zo 4 983 tis. Kčs na 21 918 tis. Kčs, na telovýchovný objekt zo 4 813 tis. Kčs na 11 138 tis. Kčs, na internát a jedáleň s kuchyňou z 12 098 tis. Kčs na 33 184 tis. Kčs; v pôvodných reláciách ostala len aula (2 674 tis. Kčs). **Výstavba začala** hneď v **apríli 1966**. Tempo výstavby sa zdynamizovalo už v r. 1968-69 (v r. 1968 preinvestovaných 8 599 tis. Kčs, v r. 1969 až 12 817 tis. Kčs); rok 1970 bol útlmový (ani nie 7 mil. Kčs). Do r. 1970 sa prestavalo celkom 35 327 tis. Kčs a do užívania bol odovzdaný telovýchovný objekt. Druhým, už rozostávaným objektom, bola škola. Výstavba v rokoch 1966-1970 prebiehala vlastne len na báze osobných kontaktov a dôvery zainteresovaných, pretože **investičnú úlohu schválilo Ministerstvo školstva** Slovenskej republiky až **15. 12. 1970**, a to v náklade 87 063 tis. Kčs.

Realizovať načrtnutý projekt v daných politicko-spoločenských a ekonomických podmienkach si vyžadovalo takmer každodennú nielen pozornosť, ale najmä aktivitu vedenia PdF, osobitne **prodekana pre výstavbu** (Pavel Kachnič) a **stavebného oddelenia dekanátu** (vedúci Ing.

Juraj Fajt). Investičný zámer bolo treba dostať **do päťročnice**, t. j. celoštátneho rozvojového národohospodárskeho plánu, čo zabezpečovalo jednak financie, ale aj stavebný materiál. Komisia Ústredného výboru KSS, ktorá pripravovala podklady pre IV. päťročnicu (r. 1966-1970) po dohode s KV KSS rozhodla, že sa výstavba PdF presunie do V. päťročnice, o čom informovala dekanát aj KNV, ktoré blokovalo oných 29 mil. Kčs. Po osobnej intervencii dekana a zástupcu Krajskej plánovacej komisie (Ing. Kóteleš) na Ministerstve školstva (u nám. ministra školstva Havlina) v Prahe sa predsa výstavba do IV. päťročnice dostala! Následne vznikol problém so **stavebným pozemkom** – s jeho vyvlastnením. Dizajnovaná plocha bola poľnohospodárskou ornou pôdou využívanou Jednotným roľníckym družstvom Podlvice. Do tohto priestoru bola situovaná aj výstavba Krajského ústavu národného zdravia (KÚNZ) – nemocnice. Družstvo sa svojej najúrodnejšej pôdy nemienilo vzdať, nakoniec celospoločenskému tlaku a záujmu (aj vlastnému) ustúpilo; rozrastajúce sa mesto bolo neoceniteľnou devízou pre samotnú obec! Stavebný pozemok pre PdF bol zavedený do **územného plánu** a rozvoja mesta. Ukázalo sa však, že samotné mesto tento plán neberie záväzne. Do priestoru určeného pre PdF povolili výstavbu troch rodinných domov (dva z nich stihli aj postaviť!) a dodatočne sa doň zakomponovala hlavná príjazdová cesta do nemocnice (pôvodne sa plánovala len príjazdová cesta do spaľovne biologického odpadu). Týmto fakulta prišla o ďalší priestor, na ktorom sa mali budovať ihriská a v perspektíve postaviť pavilón pre vedecké ústavy PdF a alokovanie katedier a pracovísk hudobnej a výtvarnej výchovy. Zároveň areál novostavby sa tak stal otvoreným. Nosným objektom výstavby vo vyčlenenom priestore mal byť KÚNZ – od čoho sa pôvodne odvíjali aj technické možnosti a podmienky pre výstavbu PdF. Išlo najmä o **inžinierske siete** a **teplovodné potrubie**, ktoré malo zásobovať aj areál PdF. V praxi sa ukázalo, že takéto zámery zdržiavajú a komplikujú výstavbu PdF, ktorá sa v konečnom dôsledku musela saturať sama. Po konfrontácii vykonávacích projektov s dodávateľmi stavby sa ukázalo, že **Pozemné stavby**, ktoré mali monopol na výstavbu bytov a objektov občianskej vybavenosti, **nemajú technické možnosti realizovať projektové zámery** – sporných bolo až 92 rôznych segmentov a kompromisy sa hľadali len veľmi ťažko a zdĺhavo. Hoci výstavba PdF bola súčasťou **štátneho náro-**

dohospodárskeho **plánu** a dodávateľ stavby ju mal v ročných vykonávacích plánoch, tie sa však nikdy **nenaplnili** – pre veľkú „zaneprirodnenosť“, obmedzený park mechanizmov a nedostatok pracovných síl (prodekan neraz chodil po regióne získať murárov, tesárov a pod.). Sústavne viazli **odberateľsko-dodávateľské vzťahy**, čo sa týka stavebného materiálu. Výstavba areálu bola predmetom každého kolégia dekana, kontrolných dní na stavbe – nehovoriac o takmer dennom styku s vedúcim stavby p. Košekom. Na tieto komplikácie dekanstvo reagovalo tým, že r. 1970 požiadalo o **zaradenie stavby** ako **prioritnej**, čo zaviazovalo dodávateľa venovať sa jej prednostne. Damoklovým mečom až do r. 1970 boli **nepotvrdené finančné náklady**. Bez investičného nadšenia, odvahy a realizačného rizika hocikedy hrozilo uviaznutie výstavby, nehovoriac o trestnoprávnej zodpovednosti investora pre nelegalizovaný projekt. Ďalšie osudy investičnej výstavby (po r. 1970) nepoznám.

Integrálnou súčasťou vysokej školy je **študentský domov**. O pôvodnom, patriacom VPŠ, už bola zmienka. Nevyhovoval ani kapacitne, ani funkčne a navyše blokoval rozvoj školy. V akademickom roku 1957/58 sa podarilo študentský domov z Tajovského ul. č. 10 premiestniť **do budovy YMCA** na Národnú ulicu č. 12 (t. č. sídlo rektorátu). Nový objekt poskytoval poslucháčom komfortnejšie ubytovanie (namiesto spoločných spálni 2-3 posteľové izby). Hygienické podmienky sa zlepšili len čiastočne (sprchy a WC zostali spoločné). V objekte bola kuchyňa a jedáleň, ale žiadne spoločenské priestory. Na VPŠ, resp. PI sa dochádzalo pešo. Tento prenajatý objekt neposkytoval ubytovaným z hľadiska súkromia a štúdia vyhovujúce podmienky, pretože bol v príliš rušnom prostredí. Na dvore boli súkromné garáže. Kuzmányho ul. bola síce „slepá“, ale Národná spriechodnená obojsmerne od námestia po hrónské nábregie. „Cez ulicu“ bol Národný dom, kaviareň, ktorá bola veľmi navštevovaná, pretože v nej hrala hudba a tancovalo sa, hotel, divadelná sála, v ktorej sa konali mestské kultúrno-spoločenské udalosti a od r. 1959 bola sídlom opery Divadla J. G. Tajovského. Tento spoločenský objekt celodenne rušivo pôsobil na pobyt poslucháčov a nejedného z nich aj „zaujal“. Jediným príjemným miestom v tomto prostredí bol malý parčík s fontánou, v ktorej voda padala sklenenými farbu meniacimi kaskádami. Premiestnenie študentského domova sa od počiatku považovalo za provizórium. Dekanstvo VPŠ zabezpečilo výstavbu **no-**

vého moderného účelového internátneho objektu na sídlisku pri novej hlavnej stanici (na Triede SNP č. 53) mimo národohospodárskeho plánu (t. j. vo vlastnej réžii projekt, dodávateľov stavby, financie), ktorý bol daný do užívania k akad. roku 1961/62 a následne ďalší objekt pre separované ubytovanie poslucháčov, dokončený r. 1965. V dievčenskom internáte bolo v akad. roku 1969/70 ubytovaných 704 poslucháčok a v chlapčenskom 200 poslucháčov. To, že **PdF** poskytovala **ubytovanie** takmer **75% odkázaným**, bolo v republike výnimočnosťou a kladom pre záujem o štúdium. Ubytovanie bolo viazané na odber celodennej stravy. V študentskom domove bola **ambulancia** praktického a zubného lekára. Dňa 23. 2. 1968 bol otvorený **vysokoškolský klub** a v ňom od 14. 3. 1969 pôsobilo **divadlo hudby**. Spoločenské miestnosti boli vybavené tlačou, rádiom a televíziou. V areáli bolo malé športové ihrisko.

Napriek tomu, že išlo o **základné podmienky pre ukotvenie Banskej Bystrice ako vysokoškolského centra** a o jeho perspektívy (v kontexte so snahou posunúť existujúcu inštitúciu na vyššiu úroveň), tejto problematike sa meritórne **nevenuje ani jedna z doterajších publikácií** o PdF a UMB. To všetko, ako sa dialo a udialo, sa uvádza len marginálne a ako samozrejmosť. Elementárnym princípom historického poznávania a prezentovania sú **fakty v kontexte** miestnych, spoločenských, dobových **daností a možností!**

*V prevej publikácii: **10 rokov vysokoškolského štúdia v Banskej Bystrici 1957-1964** (Stredoslovenské vydavateľstvo, 1996) sa na str. 26 registrujú dovtedajšie výsledky adaptácie interiéru budovy na Tajovského ul. č. 10, a je informácia o prebiehajúcej výstavbe študentského domova (rozumej pre poslucháčov - mužov) a na str. 32 o vybudovanom internáte v hodnote za 12 mil. Kčs (objekt na Triede SNP č.53). V následnej publikácii: **Pedagogická fakulta Banská Bystrica 1954-1974** (Osveta Martin, 1975) sa na str. 6 konštatuje: „Po vynaložení veľkého úsilia..... a po účinnej pomoci straníckych a štátnych orgánov podarilo sa začať s výstavbou nového areálu PF v máji 1966. Hlavnou príčinou toho, že sa dokončenie stavby stále predlžuje je nedostatok pracovných síl a kapacít“. Údaj je síce čiastočne nepresný, ale chybnou informáciou je najmä účelové pochlebovanie straníckym orgánom, pretože okrem schválenia investičného zámeru pri zelenom stole pre jeho realizáciu „nehli ani prstom“, ba dokonca súhlasili s časovým posunom jeho realizácie – teda so zneistením. V ďalšom pokračovaní tejto edície: **Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici** (Osveta*

1984) je vytlačené: „Vznik Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici podmienil a urýchlil.... materiálne dobudovanie jednotlivých katedier a účelových zariadení.... Postavil sa moderný areál pedagogickej fakulty V piatej päťročnici sa fakulta presťahovala do nového komplexného moderného areálu.... s krásnou budovou školy, telovýchovným pavilónom a s dvomi komfortne vybavenými internátmi.“ (nepaginované). V **Pamätnici vysokého školstva v Banskej Bystrici 1954 – 1994** sa možno dočítať, že: „Koncom augusta 1954 už bola budova bývalého gymnázia pripravená na vyučovanie a ubytovanie študentov... Nadšenou obetavou prácou učiteľov a zamestnancov sa postupne VPŠ v Banskej Bystrici materiálne dobudovala“ (str. 7). (Použitie anonymity je zavádzajúce!). A ďalej: „So vznikom a rozvojom PF... bolo spojené... materiálne dobudovanie jednotlivých katedier, pracovísk a účelových zariadení.... výstavba i dokončenie nového areálu PF“ (str.8). Keďže táto pamätnica už pochádzala z obdobia po páde socializmu, v protiklade s vydanou v r. 1974, sa v nej píše: „Orgány Komunistickej strany sústavne a pravidelne vytvárali proti fakulte nezdravé náklady... prijímali opatrenia narušujúce a brzdiace rozvoj fakulty, úspešnosť práce.“ (str.9). V publikácii **Univerzita Mateja Bela – Desať rokov rozvoja a perspektívy** je na str. 24 stručná retrospektíva vysokoškolských tradícií v meste, v ktorej sa VPŠ, PI a PdF venuje jeden a pol strany, ale bez akejkoľvek zmienky o materiálno-technických podmienkach, hoci boli dôležitým a nezastupiteľným vkladom pre vznik univerzity, z ktorých profitovala najmä Ekonomická fakulta a Fakulta prírodných a humanitných vied.

Druhou, priam kľúčovou podmienkou pre vznik a vývoj vysokej školy bolo personálne krytie jej funkcie **pedagogickým zborom**. Tomuto sa venujú všetky uvedené publikácie (štatisticky i menovite), ale bez aspektov na súdobé podmienky a možnosti.

Pedagogický zbor VPŠ vygeneroval jej prvý dekan v priebehu dvoch rokov. Dialo sa tak na základe doporučení OŠK KNV a zo záujemcov z iných zdrojov. Robil to úplne vo vlastnej kompetencii. Pri výbere a ustanovovaní do pedagogických pozícií rozhodovala **kvalifikácia** a osvedčenie sa v **praxi** (s výnimkou pre asistentov, ktorí nastupovali spravidla po absolvovaní fakúlt). Personálne pohyby počas VPŠ (do r. 1959) boli minimálne – prílev nových pedagógov súvisel s nábehom na špecializáciu pedagógov. Zlom v tomto trende (registrujú ho aj vydané publikácie) nastal zrušením VPŠ a zriadením PI, na ktorom sa štúdium

začínalo dvojročným základom a zaviedlo sa získavanie kvalifikácie aj pre I. stupeň ZŠ. V dôsledku toho väčšina pedagógov zabezpečujúcich odbornú kvalifikáciu poslucháčov stratila úväzky (a musela odísť zo zamestnania); len výnimočne sa niekoľkí mohli uplatniť v spoločnom základe. Pred nabehtutím PI sa na ideologickom oddelení **KV KSS** pod vedením O. Šajbana vytvorila **komisia**, ktorá prijímala pedagógov pre spoločný základ (najmä pre výučbu výchov a didaktík I. stupňa). Rozhodujúcou podmienkou pre prijatie bolo členstvo v KSS; do pedagog. zboru sa dostali nielen nedoštudovaní na vysokých školách, ale dokonca aj bez úplnej stredoškolskej kvalifikácie. Potom v ďalších rokoch inštitútu prijímanie robili vo vlastnej réžii a kompetencii riaditeľa. Práve v súvislosti s takto nabehtutou „kádrovou politikou“ vznikli spory medzi výborom základnej organizácie ZO KSS a riaditeľom (J. Hagarom), ktoré nadriadený politický orgán posúdil ako opozíciu „ľudákov a demokratov“. V záujme „ukončenia“ sporov riaditeľ nezákonne a nedôvodne prepustil zo zamestnania niekoľkých kvalifikovaných a osvedčených pedagógov. Po úprave štúdia, ako aj v snahe rozšíriť diaľpazón študijných možností vznikla potreba pedagógov najmä na výučbu cudzích jazykov. Ďalším výrazným faktorom v personálnej oblasti bolo **zlučovanie inštitútov** v kraji zriadením PdF. V r. 1964 a v nasledujúcich prešlo z Martina na PdF do Banskej Bystrice 30 pedagógov. Od polovice 60. rokov sa voľné miesta obsadzovali **výberovým konaním** a na katedre marxizmu-leninizmu len so súhlasom KV KSS. Potrebný stav pedagógov nebol nikdy naplnený (napr. v akad. roku 1968/69 chýbalo 18 pedagógov). Sústavne totiž narastali potreby a možnosti nielen v internom (nové kombinácie), ale aj externom štúdiu (získavanie, rozširovanie kvalifikácie, získavanie pedagog. kvalifikácie na učňovských školách a učilištiach, stredných odborných školách, postgraduálne štúdium). Pedagogický zbor na jednotlivých katedrách mal administratívnych a technických spolupracovníkov a vedecké pomocné sily zo študujúcich poslucháčov (v akad. roku 1968/69 bolo 35 poslucháčov v takejto pozícii).

V personálnej politike hral mimoriadne dôležitú úlohu **bytový problém**. So slobodnými pedagógmi to bolo jednoduché – boli ubytovaní v študentskom domove (aj keď voči poslucháčom to nebolo férové, ale škola nemôže existovať ani bez vyučujúcich – v r. 1969 bývalo v ŠD 8

slobodných zamestnancov). Prvý dekan VPŠ a riaditelia PI zaujali „služobný“ riaditeľský byt. (Po skončení funkcie sa z neho vysťahovali; v r. 1957-59 v tomto byte býval vedúci katedry S-R). V 50. a 60. rokoch neexistoval trh s bytmi, ani hypotéky na kúpu domu, pričom učiteľské platy na takéto účel boli nedostačujúce. Drvivá väčšina do Banskej Bystrice prichádzajúcich ženatých pedagógov bola odkázaná na tzv. **štátnu bytovú výstavbu**, ktorej investorom bolo mesto. Vtedy sa stavali bytové domy na Fortničke, pri novej hlavnej železničnej stanici a na Fončorde. Bolo si treba podať žiadosť na mestský kompetentný orgán, nasledovala písomná a osobná intervencia aj zamestnávateľa a čakanie na rozhodnutia (mesiace i roky!). Pridelovanie bytov bolo nepravidelné a počet pridelených bytov vždy poddimenzovaný. Niektoré núdzne rodiny čakajúce na byt boli dočasne ubytované tiež v študentskom domove – v r. 1969 bývalo v ŠD 7 rodín. Potom sa otvorila nová možnosť získania bytu tzv. **družstevnou bytovou výstavbou**. Záujemca zložil určitý kapitál, štát doložil s tým, že „družstevník“ zapožičanú sumu bude splácať v nájomnom. Veľký dopyt po bytoch najmä po fúzii s Martinom viedol ku vzniku **fakultného bytového družstva**, ktoré postavilo bytový dom na Fončorde (23 bytov). Potrebu bytov sa podarilo ako-tak saturovať. Na prelome 60. a 70. rokov sa začala na Kačici aj **individuálna bytová výstavba** – tzv. radová. Niekoľko pedagógov sústavne dochádzalo (zo Zvolena denne, z Martina podľa potreby s možnosťou prenocovať v študentskom domove). Takéto podmienky blokovali možnosť angažovať graduovaného pedagóga a podieľali sa aj na nenaplnení potrebného stavu v pedagogickom zbere.

Popri odbornej špecializácii a diferenciacii pedagogického zboru vysokú školu zakladal (a zakladá) stupeň jeho **vedecko-pedagogickej kvalifikácie** dosiahnutý na báze ukončeného vysokoškolského štúdia. Podľa tradície a legislatívy oprávnenie prednášať mali pedagógovia s vedecko-pedagogickou hodnosťou **docent**, resp. **profesor**, ktorá sa získavala habilitáciou, resp. inauguráciou. Keďže dynamicky rozvíjajúcu sa sieť vysokých škôl po slovenských regiónoch nebolo možné zabezpečovať kvalifikovanými kádrmi takýmto postupom, legislatíva a prax zaviedla dočasné vedecko-pedagogické hodnosti **zástupca docenta** a **mimoriadny profesor** a popri habilitáciách a inauguráciách aj ich me-

novanie. Pri nabíehaní VPŠ bol v pedagogickom zbore iba dekan ako zástupca docenta (aj ten r. 1957 odišiel). Takže pedagogický proces zabezpečovali starší vysokoškolsky vzdelaní pedagógovia ako odborní asistenti (za to sa im prednášky počítali do úväzku dvojnásobne). Z toho zboru na PI prešlo len 17 pedagógov a kvalifikačná štruktúra pretrvala (skôr sa zhoršila) aj po prijatí nových. Dňa 1. dec. 1960 traja členovia pedagogického zboru dostali dekrétu zástupcu docenta, neskôr sa docentom stal riaditeľ a postupne pribúdali ďalší – najmä zástupcovia docentov. Všetky vedecko-pedagogické hodnosti v období PI boli udelené menovaním! Niektoré menovania boli čisto politické, v rozpore nielen s tradíciami, ale aj s duchom legislatívy. (Např. riaditeľ J. Hagara, ktorý mal aprobáciu na jazyky, bol menovaný za docenta marxizmu-leninizmu, z ktorého nenapísal ani riadok, a ani sa takto inak neprezentoval; riaditeľ T. Slouka, ktorý mal len maturitu z učiteľského ústavu, bol menovaný zástupcom docenta; obaja po skončení vo funkcii z PI odišli).

Pri vzniku PdF – po fúzii s Martinom boli v pedagogickom zbore 6 docenti (z toho dvaja prišli z Martina), 5 zástupcov docenta, 89 odborných asistentov, 7 asistentov a 7 pedagógov bez vysokoškolského vzdelania (dedičstvo kádrovej politiky z obdobia PI). V druhej polovici 60. rokov zanikla prax získavania vedecko-pedagogických hodností menovaním a dočasné kvalifikačné stupne. Vedecko-pedagogická hodnosť docenta bola viazaná na získanie vedeckej hodnosti **kandidáta vied** (CSc.) a profesora na hodnosť **doktora vied** (DrSc.). Keďže šance získať do pracovného pomeru „hotového“ docenta či profesora boli minimálne, jedinou možnosťou bolo zvyšovanie odbornej a pedagogickej kvalifikácie vlastných kádrov cestou **externej aspirantúry**, čo prinášalo hneď trojicu problémov. Adept kandidatúry okrem skúšok z odboru a kandidátskej dizertačnej práce musel absolvovať povinne predbežné skúšky z marxizmu-leninizmu a z ruského jazyka, čo najmä pôvodne stredoškolským profesorom, ktorí získali kvalifikáciu za predchádzajúceho režimu, spôsobovalo nemálo ťažkostí a predlžovalo celý proces. Externá aspirantúra sa mohla absolvovať len na školiaciach pracoviskách (univerzity a vedecké ústavy) a pod vedením oprávneného školiteľa. V mene akceptácie členov zboru PdF dekanstvo nadväzovalo kontakty so školiacimi pracoviskami, ich zástupcov menovalo do Rady fakulty a poverovalo aj pedagogickou činnosťou (takto angažovaní boli např.

prof. Dr. L. Bakoš, prof. E. Sýkora, prof. Dr. E. Palaj, prof. Dr. G. Pavlovič, prof. Dr. M. Dillinger, prof. Dr. R. Lukáč a iní). Keďže išlo o obojstranný záujem (zamestnávateľa a zamestnanca) bolo treba napr. plánovať nástup do aspirantúry, pružne organizovať pracovné povinnosti, dočasne od nich oslobodzovať, vytvárať podmienky pre vedecký výskum a sťaže, pre publikačnú činnosť (vydávanie zborníkov) a zabezpečovať finančné prostriedky (na cestovné, výskumy, výskumné pobyty doma i v zahraničí a pod.). K 11. dec. 1967 bolo v **externej aspirantúre 39 členov pedagogického zboru** (v tom čase pôsobilo na PdF 163 pedagógov). Kvalitatívny rast pedagogického zboru umožnil fakt, že Štatút PdF platný od 11. okt. 1966 a schválený povereníkom školstva, legalizoval Radu fakulty ako **vedeckú radu** a PdF postupne získala v niektorých odboroch právo vykonávať **rigorózne skúšky, habilitácie** a otvoriť **postgraduálne štúdium**. K 1. 10. 1968 bol zriadený prvý **vedecký ústav**: pre regionálne dejiny. V rokoch 1968 – 1969 prebiehalo habilitačné konanie u 10 odborných asistentov (pre politické pomery bolo ukončené len jedno: 19. 12. 1969 sa pred VR PdF habilitoval R. Dúbravec) a 5 inaguračných konaní (ukončené dva: prof. Dr. J. Mikleš a prof. F. Klimáček). Vo vedeckej príprave bolo 36 pedagógov. V r. 1969 pôsobili na PdF 2 profesori, 9 docentov a 22 kandidátov vied. Tento trend narušila **okupácia republiky** v auguste 1968 a jej politicko-spoločenské dôsledky. Novelou vysokoškolského zákona 163/1969 zo dňa 18. 11. 1969 minister školstva dňom 15. 2. 1970 zrušil všetky vedecké rady vysokých škôl. Zároveň sa zmrazili aj snahy o transformáciu PdF na vysokú pedagogickú školu (k čomu dekana splnomocnilo rokovanie kolégia 8. 7. 1968 a Vedeckej rady 10. 7. 1968 a 27. 11. 1968), resp. Univerzitu SNP s fakultami filozofickou, prírodovednou, lekárskou a ekonomickou. S mandátom na transformáciu PdF na vyššiu úroveň odišiel dekan v dec. 1968 na celoštátny aktív akademických funkcionárov na Donovaly, ktorý poveril práve PdF v Banskej Bystrici vypracovať podklady pre legislatívu.

Vyššia pedagogická škola začala svoju činnosť v období budovania socializmu a jej nástupkyne sa časovo posúvali do fázy "víťazstva" **socializmu**. Túto politicko-spoločenskú realitu vydané publikácie nereflektujú, napr. v takej oblasti ako bola existencia **politickej** a **masových or-**

ganizácií – s výnimkou telovýchovných. Prvé tri publikácie sú koncipované pre súčasníkov s predpokladom trvalej reality súdobého spoločenského stavu, zatiaľ čo posledné dve obraz tejto minulej doby z uvedeného aspektu obchádzajú. V historickom procese výstavby socializmu si vedúcu úlohu vyhradila Komunistická strana Československa (KSČ), resp. Slovenska (KSS). Ako taká mala svoje zastúpenie na každom významnejšom pracovisku svojou základnou závodnou organizáciou (ZO KSS) v čele s výborom, ktorého predsedu schvaľoval okresný výbor (OV KSS). Členstvo v tejto organizácii bolo výberové, jeho podmienkou bol triedny pôvod a socialistické presvedčenie, ktoré bolo treba dokázať dvojročným prípravným obdobím (kandidátska lehota) a za vstup do strany sa museli zaručiť dvaja členovia strany. Vystúpiť z tejto organizácie, resp. dať sa z nej vylúčiť, znamenalo sebalikvidáciu s následkami aj pre rodinných príslušníkov. Rizikovým bolo aj odmietnutie ponúkaného členstva. V mnohých a významnejších oblastiach bolo členstvom v KSS podmienené nielen zastávanie funkcií, ale aj pracovný resp. kariérny postup. Pre niektorých bolo členstvo v KSS atraktívne zo zisťných dôvodov, ale do strany vstupovali aj takí, ktorí v tom videli podmienku a možnosť aktívnejšie sa podieľať vo veciach verejného záujmu.

Takéto **ZO KSS** bola aj na **VPŠ**. Mala priemerne 15 členov. Bola viac – menej formálna (vydržiavala členské schôdze, prejednávala došlé smernice, vyberala členské, a pod.), verejne sa nijako neangažovala. Aj keď v súvislosti so študentskými udalosťami v Bratislave v jeseni 1956 (vysokoškoláci vyšli do ulíc s protestom proti sociálnym pomerom v internátoch) ju KV KSS (pracovník V. Kortiš) tlačil do verejnej aktivity, vyjadrila sa v tlači indferentným stanoviskom. **Masovou** sa ZO KSS stala za **PI**, pretože prijatie do zamestnania bolo podmienené členskou legitimáciou. Pre svoju početnosť bola rozdelená na stranícke skupiny. Riaditeľ (J. Hagara) si dal výborom ZO KSS odobrovať svoje personálne zámery. Inak bola introvertne zameraná; okrem vlastných organizačných problémov sústreďovala sa na tzv. Rok stranického školenia (RSŠ); každý člen musel byť v nejakom útvare – najvyšším bola večerná univerzita marxizmu-leninizmu (VUML). Keďže straníci na PI boli odborne kvalifikovaní, predpokladala sa aj ich politická spôsobilosť, takže nadriadené politické orgány ich využívali ako lektorov, inštruktorov, akti-

vistov a pod. Personálna politika riaditeľa a nadriadených politických orgánov produkovala opozíciu u tých členov strany, ktorí uprednostňovali odborné a morálne kvality, chod a perspektívy inštitúcie, pretože naordinované nastavenie ZO KSS vôbec nenapomáhalo v existenčných potrebách a záujmoch inštitútu. Stupňujúce sa vnútorné napätie v ZO KSS riešili – ako už bolo spomenuté – aj nadriadené stranícke orgány; malo svoje obete, ale viedlo aj k odvolaniu riaditeľa (J. Hagaru) a jeho preloženiu.

Na jar r. **1964** bolo v čitárni PI zasadnutie výboru ZO KSS (predseda O. Gábor) rozšírené o vedúcich straníckych skupín. Na zasadnutí bol prítomný aj delegát KV KSS (M. Beňo). Predmetom rokovania bola situácia po odvolaní ďalšieho riaditeľa PI (T. Slouku), informácia o predpokladanej transformácii PI. V tejto súvislosti sa zdvihla kritika na politiku KSS nielen pre zásahy do personálnej politiky PI, ale aj na všeobecnú politiku KSČ (revízia procesov s tzv. buržoáznymi nacionalistami, karibská kríza = rozmiestňovanie sovietskych rakiet na Kube a reakcia USA, vylučovanie zo strany a zo zamestnania tých, čo rozširovali a čítali tzv. Husákové listy = odsudzujúce politiku generálneho tajomníka ÚV KSČ a prezidenta A. Novotného a pod.). Priebeh schôdze hodnotil zástupca KV KSS ako protistranícku provokáciu a takto o nej informoval aj svojich nadriadených. Vedúci tajomník KV KSS (R. Cvik) a tajomník pre ideológiu (J. Harvát) nástojili na zvolaní členskej schôdze, ktorá mala odsúdiť a stranícky potrestať kritizujúcich diskutérov (najmä O. Gábora, B. Kovalovú, I. Vaňu, Z. Tomkovú), verejne sa dištancovať a ospravedlniť. Keďže sa tak nestalo, na pléne KV KSS **11. 8. 1964** sa prednávala politická situácia na PI. Zmanipulované plénum odsúdilo ZO KSS a vedúcim funkcionárom udelilo **stranícku výčitku** (I. stupeň straníckeho trestu). Na pléne boli prednesené aj návrhy, aby sa PdF otvorila v Martine resp. Prievidzi.

Výbor ZO KSS sa na **PdF** vyjadroval k voľbe akademických funkcionárov (boli v r. 1966 a 1969), k menovaniu vedúcich funkcionárov a predsedov organizácií, k habilitačnému konaniu, nominoval svojho zástupcu do vedeckej rady a pod. ZO KSS nabehla na štandardný režim a program. V r. 1968 mala organizácia **121 členov**. Po januári 1968 sa ZO KSS angažovala do obrodného procesu po straníckej linke, pretože obroda spoločnosti predpokladala predovšetkým obrodu jej vedúcej sily –

KSS resp. KSČ. Priečinila sa o opakovanie okresnej a krajskej konferencie KSS. ZO KSS a akademická obec reprezentovaná jej pedagogickou zlozkou prijala 26. 8. 1968 **manifest proti vstupu vojsk** Varšavskej zmluvy a 27. 8. 1968 list školám družby, aby odsúdili okupáciu Československa, pretože v ňom nenabiehala nijaká kontrarevolúcia, len procesy na humanizáciu socializmu. Keďže v kontexte už s „normalizáciou“ ZO KSS nepodliehala vonkajším tlakom z OV KSS a KV KSS na dištancovanie sa od postojov v r. 1968 a zotrúvala na pozíciách pokračovať v obrodnom procese a odchode cudzích vojsk. KV KSS 8. 5. 1970 ZO KSS rozpustil, naoktrojoval tzv. „zdravé jadro“, okolo ktorého sa potom z preverených členov formovala nová ZO KSS. Následne bolo po previerkach vylúčených 17 členov (tí postupne boli zo zamestnania na PdF prepustení, odborné i spoločensky vytesnení a aj inak s rodinami diskriminovaní) a 29 nepreverených, ktorí síce na PdF zostali, ale bol im zablokovaný funkčný a platový postup či získavanie vedecko-pedagogických hodností.

Načrtnutá **aktivita ZO KSS** a jej výboru na PI a PdF bola **záslužná** a **progresívna**. Nemožno ju zastrieť paušálnym a jednostranným ponímaním KSS. Treba pochopiť, že sa odvíjala demokratickými metódami, na spoločensky rozhodujúcej úrovni a predstavovala mobilizujúci impulz aj v regionálnych reláciách. A ani **prehratý boj** (ukázalo sa, že dočasne) **nie je nikdy márne**.

Každý zamestnanec VPŠ, PI a PdF bol členom **Revolučného odborového hnutia** (ROH). Táto organizácia bola predurčená KSČ ako nástroj na mobilizáciu pracovných síl (najmä nestraníkov) k plneniu hospodárskej a sociálnej politiky. Mala svoje organizácie na pracoviskách, ktoré riadil výbor a boli podriadené regionálnym orgánom – okresnej a krajskej odborovej rade. Podľa legislatívy mal jej výbor ingerenciu v zamestnaneckých pracovných a platových podmienkach, ale čo je dôležité, prepustenie zamestnanca bolo viazané na súhlas ROH. **Výbor ROH** (pod vedením Ing. E. Štolca resp. F. Baníka) svojím postojom v r. 1969 – 1970 **blokoval protiprávne prepúšťanie** zamestnancov za ich aktivitu a postoje v obrodnom procese a k vstupu cudzích vojsk v r. 1968. Odborové hnutie spolu s vedením PdF obhospodarovalo tzv. fond kultúrnych a sociálnych potrieb, z ktorých sa financovali napr. vlastivedné i zahraničné zájazdy, vstupenky na kultúrne a športové podujatia, rekreácie členov a rodinných príslušníkov, detské letné tábory a pod.

Poslucháči (asi všetci) boli členmi jednotnej mládežníckej organizácie: **Československého zväzu mládeže** (ČSM). Takéto členstvo bolo „bonusom“ pri prijímaní na vysokú školu a do internátu. Táto organizácia bola pod priamou kontrolou KSČ. Z nej mali vychádzať adepti na členstvo v KSČ a zväzáci ako pionierski vedúci sa mali podieľať na soc. výchove školskej mládeže. Na fakulte ju riadil výbor a od polovice 60. rokov mala aj plateného tajomníka, ktorý bol členom Vedeckej rady PdF. Fakultná organizácia ČSM bola podriadená svojim regionálnym orgánom, zodpovednosť za ňu niesla ZO KSS, ktorá mala v nej zo svojich členov stranícku skupinu. Táto organizácia mala pretrvávajúce elementárne problémy (v evidencii členstva, platení členského, v schôdzovej činnosti, v možnostiach angažovania sa v samospráve študentských domovov, v stravovacej komisii a pod.). Signifikantnejšie sa prejavovala pri „imatrikulácii“ (paródii na tento úradný akt), pri verejných spoločenských vystúpeniach (napr. 1. mája) a v organizovaní letnej pracovnej aktivity. Drvivá masa poslucháčov **nemala o prácu ČSM záujem** pre jej ideologickú podstatu a zameranie, takže sa pod jej patronátom nevytvárali ani nijaké mladým ľuďom bližšie záujmové zoskupenia. Poslucháči zostali vlastne komunitou, spútanou iba spoločným bývaním, čiastočne štúdiom; komunitou, v ktorej dominovali poslucháčky, inak s rôznym denným režimom, osobnými záujmami; komunitou, ktorá sa v časoch voľna a víkendov rozptyľovala do svojich domovov.

Študentská organizácia ČSM na VPŠ sa do spoločenského vedomia zapísala tzv. Tajovskou akciou = návodom a pomocou ako využiť podhorské lúky a pastviny ekonomicky, ekologicky a rekreačne; na prázdninových brigádach sa tieto trvalé trávne porasty kultivovali, budovali sa hnojovicové hospodárstva, prístrešky, senníky a pod. V r. 1967 sa PdF ako jediná zo slovenských odvážila zúčastniť na verejnej televíznej vedomostnej súťaži Univerziády. Za poslucháčov fakulty súťažilo päťčlenné družstvo vedené P. Štrelingerom s družstvom UK v Bratislave, ktoré tvorili piati poslucháči žurnalistiky. Súťaž prebiehala telemostom z Národného domu v najsledovanejšom večernom čase; v prestávkach sa ďalší poslucháči predstavili spevácko-tanečným vystúpením. Poslucháči za svoje vedomosti, kultivované vystúpenie a kultúrno-spoločenské aktivity získali všeobecné uznanie a obdiv. Ako odmenu za dôstojnú

reprezentáciu fakulty dostali od vedenia týždenný rekreačný pobyt pri mori.

Komunitu poslucháčov zaujali politické trendy z jari r. 1968. K aktivite ich burcovali jednotlivci a skupiny z iných vysokoškolských centier (najmä zo Žiliny), ktoré prichádzali do študentského domova a tam organizovali mítingy. Po jednom takomto podujatí – 20. 3. 1968 – sa prítomní rozhodli vystúpiť z ČSM, založili **študentskú akademickú radu** (na čele s J. Feketem – neskôr poslancom NR SR a spisovateľom) a zaviazali sa na druhý deň zorganizovať **manifestačný pochod mestom** k PdF a ku KV KSS a na oboch destináciách predložiť svoje požiadavky. Riziko takéhoto vystúpenia v mestskom spoločenskom prostredí ľahostajnom v tom čase k demokratizácii a v atmosfére rôznych recidív až avantúr si vôbec neuvedomili. Na pôde PdF sa dožadovali akademickej slobody a ochrany akademickej pôdy. O tom, čo sa udialo pred KV KSS kolovali rôzne verzie. Toto verejné vystúpenie bolo politickými orgánmi posudzované ako protistranícke, protisocialistické – v ľudáckom duchu. Najaktívnejšie proti poslucháčom popri politických orgánoch vystupovala miestna organizácia Zväzu protifašistických bojovníkov, ktorá dokonca dvakrát mimoriadne zasadala a svojich členov v akademickej obci (M. Olejára, Ing. Varinského a V. Hlôšku) volala na zodpovednosť. Napriek tomu, že poslucháči v tlači očisťovali povahu a zámer svojho vystúpenia a dištancovali sa od im imputovaných prejavov, verejná mienka zostala zmanipulovaná straníckymi orgánmi a zodpovednosť za vystúpenie poslucháčov sa prevalila na pedagogický zbor a vedenie PdF, ktoré nebolo ani organizátorom a ani iniciátorom tohto podujatia. Bolo to **vystúpenie samostatných dospelých mladých ľudí**, ktorí takto chceli vyjadriť svoje politické názory, a to v rámci **demokratických práv a slobôd spolčovania sa a prejavu**. Po prvýkrát v histórii vysokého školstva v Banskej Bystrici, bez organizačného tlaku z vedenia PdF, poslucháči nastúpili spontánne a masovo do prvomájového sprievodu (r. 1968) a zaujali najmä svojimi názormi na štátoprávne usporiadanie republiky – niesli návrhy na nový štátny znak a symboly Slovenska.

V čase **vstupu vojsk Varšavskej zmluvy** boli prázdniny. Nesúhlas s týmto okupačným aktom vyjadrovali študenti odmietaním skúšok z ruského jazyka a vyjadroval ho aj fakultný študentský časopis **ADAP**. Tento časopis vychádzal od roku 1967 ako príloha SMER-u, orgánu KV

KSS. Prvé číslo III. ročníka vyšlo v októbri 1968, síce pod záštitou študentskej akademickej rady, ale vydali ho vlastne dvaja poslucháči: J. Fekete a J. Cyprich. Číslo bolo ladené proti vojskám Varšavskej zmluvy a proti kapitulantskej politike. Dňa 28. okt. 1968, na 50. výročie vzniku Československa, študentská akademická rada zorganizovala sprievod zo študentského domova na Námestie SNP, kde prehovoril jej predseda J. Fekete. Podujatie nijako nezaujalo verejnosť. Ešte koncom letného semestra vznikla na Slovensku nová mládežnícka organizácia **Zväz vysokoškolákov Slovenska**. Na PdF sa táto organizácia etablovala 30. 10. 1968 a jej predsedníčkou sa stala K. Zambojová. Študentský parlament rozhodol o vydávaní nového časopisu **NEOFÓRUM**, zvolil redakčnú radu a zodpovednosť za časopis preniesol na plateného tajomníka. Poslucháči sa pridali k celoštátnemu štrajku vysokoškolákov, ktorý prebiehal koncom novembra, a to za odchod okupačných vojsk a proti vracaniu sa zdiskreditovaných politikov do funkcií. Dňa 22. nov. sa s nimi stretol v študentskom domove v Banskej Bystrici prítomný predseda vlády O. Černík. Stranícka skupina poslucháčov, ktorá v tejto komunite nemala nijakú autoritu, zostala celkom paralyzovaná. Keďže bola záťažou aj pre ZO KSS, jej výbor rozhodol vyčleniť ju zo svojej štruktúry a 9. dec. 1968 vznikla **samostatná ZO KSS** s 18 členmi – **poslucháčmi**. Na protest proti vstupu okupačných vojsk sa v januári 1969 verejne upálil na Václavskom námestí v Prahe vysokoškolák J. Palach. Na túto tragickú udalosť reagovali poslucháči PdF inštaláciou katafalku na Námestí SNP a držaním čestnej stráže. Na nátlak bezpečnostných orgánov katafalk premiestnili do vestibulu študentského domova. Niekoľko desiatok poslucháčov sa zúčastnilo aj na pohrebe J. Palacha v Prahe. Posledným verejným prejavom poslucháčov bolo ich nočné spontánne vystúpenie po víťazstve čs. hokejistov nad sovietskymi v **marci 1969** na majstrovstvách sveta. Pod štátnymi a slovenskými zástavami tiahli od študentského domova na Námestie SNP a až na Hušták, kde sa rozišli. Štafetu boja proti okupácii a nábehom na tzv. konsolidáciu udržiaval fakultný mládežnícky časopis **NEOFÓRUM**. Mal rozsah 14-16 strán, vychádzal v náklade 350 až 400 kusov. Pre svoje zameranie bol v máji 1969 zakázaný. Normalizačný proces zastavil všetky študentské aktivity a všetky organizačné štruktúry boli rozpustené. Vznikla nová, naordinovaná

jednotná mládežnícka organizácia **Socialistický zväz mládeže (SZM)**, na pôde PdF založená 20. 10. 1970.

*Od pojednávaných udalostí uplynulo takmer polstoročie. Nejde ani tak o roky či desaťročia, ako o fakt, že po roku 1989 sa zmenil politický systém. Až do pádu socializmu, obrodný proces, politiku socializmu s ľudskou tvárou prekvalifikovala oficiálna politika a následne aj oficiálna historiografia ako pokus o kontrarevolúciu, prekonávanie jeho následkov ako normalizáciu či konsolidáciu a vstup cudzích vojsk a zotrvanie sovietskych na území republiky – okupáciu na internacionálnu bratskú pomoc na záchranu reálneho socializmu. Hoci v 60. rokoch išlo o dejinotvorné procesy, o historické realie, autori im nevenujú náležitú pozornosť. Ani jeden neuvádza napr. existenciu ZO KSS a zástoj jej výboru v dejinách PdF. Aj v posledných publikáciách, ktoré už revidujú tendenčné a zdeformované hodnotenia r. 1968-1970, sú informácie len zovšeobecnené a niektoré fakty pripisované aj nesprávnym subjektom. Pojednávané udalosti nech sa **aspoň touto cestou zachovajú v pamäti**, pretože si to zaslúžia. Nie je cieľom tohto príspevku polemizovať s autormi, ale nemožno neuviesť na ilustráciu aspoň dve konfrontácie:*

*V knižke **Pedagogická fakulta Banská Bystrica 1954-1974** sa píše: „Konsolidačný proces prebiehal po krízových rokoch 1968 – 1969 v znamení náprav chýb z minulosti, najmä v oblasti politicko-výchovnej práce medzi učiteľmi a študentmi (str. 8)... Výchovná funkcia fakulty... v rokoch 1968-1969 vyústila do úplnej deštrukcie (str. 108)“. Toto napísal Ján M. ako dekan, ktorý bol práve v inkriminovaných rokoch prodekan pre interné štúdium priamo zodpovedný za výchovnú prácu medzi poslucháčmi! (Pozn. J. A.). „V tejto novej etape (rozumej po r. 1970) zaznamenala fakulta úctyhodné pracovné úspechy... za čo bola poctená vysokým vyznamenaním pri príležitosti 50. výročia založenia KSČ od ÚV KSČ, federálnej vlády a ústrednej rady ROH (str. 8)“, Tento zázrak sa udial od októbra 1970 do mája 1971! (Pozn. J. A.). V publikácii **Pamätnica vysokého školstva v Banskej Bystrici 1954-1994** čítame (bez udania nositeľa): „V podstate išlo o obranu demokracie, humanizmu a tolerancie... proti vulgárnemu, necitlivému a nevraživému triednemu a straníckemu prístupu... (str. 9)“. Ale aj: „Učitelia, pracovníci a študenti fakulty sa pričínili o opakovanie okresnej konferencie KSS (str. 9)“. To je nezmysel! (Pozn. J. A.)*

Súčasnou existencie a následne aj histórie každej školy – teda aj vysokej – je jej **edukačný program a proces**; jeho obsah, organizačné formy,

ciele a výsledky. Táto pôsobnosť osobitne pri vysokej škole je vo svojej podstate ťažko postihnuteľná, a preto sa jej prezentácia orientuje spravidla na konkrétne objektivizovateľné aspekty. Aj keď za obdobie socializmu, ktoré je predmetom tejto retrospektívy, boli vysoké školy v značnej miere jednotné, predsa každá z nich mala svoju autochtonnosť; vystihnúť tieto **špecifiká** je vecou kvality historika. Aj autori dejín či statí o PdF vsadili na tie objektívne aspekty, nevyvinuli snahu zviditeľniť, ale najmä zhodnotiť špecifiká. Najprv jedno všeobecné východisko, ktoré nemalo absentovať, pretože je rozhodujúce pre poznanie a pochopenie edukačného systému na VPŠ, PI a PdF.

Vysokoškolská príprava učiteľov pre **II. stupeň ZŠ** (v tom čase meštianskych) sa zlegalizovala r. 1946 zriadením **pedagogických fakúlt** pri univerzitách. Ešte počas predmníchovskej republiky boli diskusie o tom, čo má byť predmetom odbornej skúšky, ktorá bola kvalifikáciou pre meštianske školy; išlo o profil odborného učiteľa, o obsah jeho odbornosti. V súvislosti s legalizáciou pedagogických fakúlt sa tieto diskusie obnovili v dvoch krajných rovinách: či to má byť iba špecializované psychologicko-pedagogické štúdium v kontexte so starším školským vekom a s didaktikou vyučovacích predmetov záujmu, alebo iba odborné štúdium v zmysle zvolených vyučovacích predmetov. V oboch prípadoch išlo aj o to v koľkých: troch či dvoch. Dosiahol sa **kompromis** oboch zložiek (psychologicko-pedagogickej a odbornej) o dvojpredmetovej odbornosti a ten sa začal realizovať na PdF a ako overený prevzali ho aj VPŠ. Keďže sa na štúdium hlásili výlučne absolventi gymnázií, nastavený systém nepotreboval alternatívy (tie by boli potrebné pri masovom záujme absolventov učiteľských ústavov). S vysokoškolskou prípravou učiteľov **pre I. stupeň ZŠ** sa začalo experimentovať zriadením inštitútu v Martine a celoplošne sa zaviedla r. 1959, ale **integrovane**, cez tzv. spoločný základ spoločne s prípravou učiteľov pre II. stupeň ZŠ. Bol to odborne nepripravený, neoverený model, ktorý bol po troch rokoch podstatne zreformovaný a upravoval sa takmer permanentne. **Ani jeden študijný cyklus sa neskončil podľa pôvodnej koncepcie.** V akad. roku 1963/64 interné štúdium prebiehalo podľa troch druhov učebných plánov! Situácia sa **stabilizovala** po prijatí nového vysokoškolského zákona r. **1966**, ale aj v nasledujúcich rokoch vydávalo Ministerstvo školstva ďalšie výnosy, ktorými sa upravoval edukačný proces. Autori publikácií

a statí o PdF si tento kontext síce uvedomujú, ale nezviditeľňujú jeho dôsledky v daných banskobystrických podmienkach. Vyššia pedagogická škola, PI a PdF mali síce jednotné záväzné učebné plány a pre niektoré disciplíny aj akési tézy, ale **konkrétny obsah** prednášok a cvičení si musel zostaviť **každý pedagóg sám** – podľa svojich vedomostí – skoordinať ho na katedre a so všeobecným základom. Pre dynamiku zmien sa nestíhali pripravovať ani učebnice, ani len pomocné texty. Získavanie kvalifikácie vyučovať na II. stupni ZŠ výtvarnú, hudobnú a telesnú výchovu, základy priemyselnej a poľnohospodárskej výroby bolo **vôbec po prvýkrát** predmetom vysokoškolského štúdia profesného zamerania. Keď výnosom MŠ z r. 1967 bolo interné štúdium rozšírené z troch na štyri roky, obsah tohto záverečného ročníka sa ocitol v réžii vedenia PdF a jednotlivých katedier. Pre pripomenutie pamätníkom a informáciu ostatným treba uviesť, že interné štúdium na **VPŠ** bolo **dvojročné** a **dvojkombinačné**. Na **PI** pôvodne **trojročné** pre získanie kvalifikácie na I. stupeň ZŠ a **štvorročné trojkombinačné** pre II. stupeň ZŠ. Po zrušení spoločného základu interné štúdium bolo zjednotené na **tri roky**, kvalifikácia na I. stupeň ZŠ rozšírená o jeden odborný predmet a pre II. stupeň ZŠ zavedené dvojkombinácie. Zákomom z r. 1966 bolo interné štúdium na PdF zjednotené na **štyri roky**.

Edukačný proces bol poznačený dobou, v ktorej prebiehal. Jeho všeobecnou povinnou zložkou vo všetkých druhoch interného štúdia bol **marx-leninizmus**, konkretizovaný troma okruhmi: filozofickým (dialektický a historický materializmus a tzv. vedecký ateizmus), ekonomickým a historickým (dejiny KSČ, Komunistickej strany Zväzu sovietskych socialistických republík, medzinárodného robotníckeho hnutia). Opatrením dekana PdF sa po r. 1966 rozsah jeho štúdia redukoval (napr. poslucháči histórie si nemuseli zapisovať historické disciplíny). Marx-leninizmus bol predmetom nielen semestrálnych, ale občas aj štátnej záverečnej skúšky. K akad. roku 1969/70 dekan PdF (J. Alberty) **zrušil katedru marxizmu-leninizmu** a namiesto neho nabehla filozofia a sociológia garantovaná novými katedrami filozofie a sociológie. Podľa nového vysokoškolského zákona (č. 163/1969 zo dňa 18. 11. 1969) minister školstva s platnosťou od 15. 2. 1970 zriadil Ústav marxizmu-leninizmu spoločný pre PdF a Vysokú lesnícku a drevársku školu vo Zvolene. Druhou, všeobecne povinnou zložkou edukačného procesu bola **všeobecne pe-**

dagogická / všeobecná a vývinová psychológia, základy pedagogiky, didaktika, teória výchovy, dejiny pedagogiky a na PI do nej pribudla aj biológia dieťaťa). Táto zložka bola predmetom tak semestrálnych, ako aj štátnej záverečnej skúšky. Poslucháči povinne absolvovali aj telesnú výchovu na udržanie a rozvoj telesnej kondície a záujmu o telovýchovu a šport. Špecifická **odborná príprava** sa kreovala podľa obsahu príslušných vyučovacích predmetov na ZŠ a popri vecných okruhoch do nej patrila aj didaktika príslušného vyučovacieho predmetu. Vecné okruhy na VPŠ a PI sa koncipovali podľa štruktúry nastavenej na pôvodných PdF, ale z výchovných predmetov, pretože išlo o nový prvok na PI, podľa názoru príslušných katedrií. Obsah tzv. **spoločného základu** (pre kvalifikáciu na I., resp. II. stupeň ZŠ) kopíroval v podstate vyučovacie predmety na ZŠ; jeho ťažiskom bola rekapitulácia či systematizácia 9 vyučovacích predmetov s didaktikami, hra na husliach, rôzne povinné kurzy (lyžovania, plávania, turistiky) a pre kvalifikáciu na I. stupeň aj rôzne prázdninové praxe (v pionierskom tábore, v závode, v poľnohospodárskej výrobe). V tomto spoločnom základe bolo týždne 32-34 hodín a semestri (s výnimkou letného semestra v I. roč.) boli 16-17 týždňové. **Dochádzka** na prednášky bola **povinná** a podmienkou pre postup do ďalšieho semestra **bolo vykonanie všetkých** predpísaných **skúšok** za predchádzajúci. Do takto naordinovaného edukačného procesu ešte pred vydaním nového vysokoškolského zákona r. 1966 a nadväzných smerníc, po konzultáciách na katedrách a so súhlasom Vedeckej rady (z 30. 4. a 19. 6. 1965) vedenie PdF vstúpilo novými organizačnými opatreniami a smernicami, ktorých cieľom bolo posilniť integráciu edukačného procesu do cieľovej stratégie – do kvalifikovaného absolventa, pre výučbu na I. či II. stupni ZŠ, a to **otvorením obsahu štúdia** a **liberalizáciou študijného poriadku**. Táto stratégia dostala pracovný názov pedagogizácia. Zrušila sa povinná dochádzka na prednášky. V každom študovanom segmente sa určili nosné disciplíny, pričom aj satelitné mali mať pedagogické vyústenie. Učebný plán sa dopĺňal prednáškami a cvičeniami podľa záujmu poslucháčov. Zrušilo sa encyklopedické ponímanie obsahu prednášok zavedené na PI a nahradilo sa výberovým. Bola zriadená **katedra metodík** (vyučovacích predmetov I. stupňa ZŠ) a **praxe**, ktorej úlohou bolo zoznamovať poslucháčov so školskými predpismi, administratívou a hospodárskou agendou,

s organizovaním záujmovej činnosti žiakov, s funkciou triedneho učiteľa, s modernou didaktickou technikou a pod. Pri katedre marxizmu-leninizmu bol **kabinet občianskej prípravy** s cieľom svojimi podujatiami (praktickými) viesť poslucháčov do občianskeho spoločenského života – do koncepcie samosprávy, ochotníctva v oblasti miestnej kultúry a športu. Študijný poriadok bol zliberalizovaný tým, že si poslucháč mohol presunúť dve skúšky zo zimného semestra do letného s povinnosťou ukončiť ročník k začiatku nového akademického roka. Povinnosť pre poslucháčov neštudujúcich cudzie jazyky a robiť skúšky z dvoch cudzích jazykov bola zmiernená len na skúšku z jedného, pričom sa mohla vykonať v priebehu dvoch akademických rokov; pre záujemcov zabezpečilo dekanstvo lektorské cvičenia z ruštiny, angličtiny, nemčiny a francúzštiny. Vybraní poslucháči z katedry cudzích jazykov boli delegovaní na študijné pobyty nielen do ZSSR a NDR, ale aj do Francúzska a Veľkej Británie. Na tej istej katedre pôsobili za vlastné finančné zdroje PdF lektori z Francúzska a NDR.

Súčasťou prípravy adeptov učiteľského povolania bola **pedagogická prax**. Svojho času v učiteľských ústavoch boli cvičné školy, takže študenti boli v dennom kontakte s budúcim pracovným prostredím. Keďže sa kvalifikácia odborného učiteľa viazala na vykonávanie učiteľského povolania, postulát praktického výstupu pred odbornou komisiou bol zo skúšobných predpisov vynechaný. Záujemca o kvalifikáciu sa prezentoval doporučením riaditeľa, resp. okresného školského inšpektora o učiteľskej spôsobilosti. Učiteľské fakulty univerzít mali lektorov metodikov – stredoškolských profesorov, u ktorých poslucháči hospitovali a pokusne vyučovali. Na VPŠ v Banskej Bystrici bola pedagogická prax tiež vo forme **náčuvov** u vybraných učiteľov a samostatných **výstupov**. Len málo učiteľov bolo ochotných akceptovať na svojom vyučovaní pozorovateľov, málo riaditeľov znášalo na svojej škole cudzí element, ktorému sa prispôboval aj rozvrh hodín. Každá hospitácia (náčuv, výstup) bola spojená s následným rozborom. Hoci prax prebiehala na školách v historickom jadre mesta, jej organizácia bola náročná najmä tým, že sa praktikanti presúvali spravidla zo školy na školu. Počas PI bola zavedená tzv. **klinická prax** (týždenná v I. post. ročníku v V. semestri), ktorej cieľom bolo poslucháčov štúdia pre 1.- 5. roč. ZŠ viesť do atmosféry triedy, do poznávania predpokladov žiakov uspieť v edukačnom

processe. Pre tento typ štúdia bola ďalej predpísaná **priebežná** dvojdenná **prax** v týždni v V. semestri a celý VI. semester **súvislá prax** na školách v regióne. Od 1. 9. 1962 bola pre oba druhy štúdia zavedená **celoročná prax** na školách, ktorá bola výnosom MŠ 22 226/67 – 11/2 zrušená a zavedená bola nazad priebežná prax, ktorá sa stala integrovanou súčasťou edukačného procesu na fakulte a súvislá (6 týždenná), ktorá sa vykonávala na školách v regióne. Skrátka: experimentovalo sa aj s pedagogickou praxou. Keďže pretrvávali aj problémy s cvičnými učiteľmi, riaditeľmi škôl, narastala aj nespokojnosť s odmeňovaním, narastali počty poslucháčov a aprobačných skupín, dekanstvo PdF využilo vysokoškolský zákon (z r. 1966) a smernice o cvičných školách nastavením **nového modelu** organizácie a priebehu praxe. Po dohode s Odborom školstva ONV a so súhlasom riaditeľa (J. Mikula) bola za cvičnú školu vybraná **ZŠ na Triede SNP 54**, na ktorú bola premiestnená aj katedra metodík a praxe. Dekanstvo PdF dostalo ingerenciu do výberu cvičných učiteľov a zabezpečilo ich pravidelné honorovanie. Zástupca riaditeľa ZŠ sa stal členom Vedeckej rady a zamestnancom PdF (na polovičný úväzok) so zodpovednosťou za organizáciu priebežnej praxe. Do dvoch tried tejto školy dala PdF nainštalovať **televízne kamery** (jedna pevná snímala katedru a tabuľu, ďalšia pevná triedu a tretia pohyblivá monitorovala pohyb vyučujúceho) a prenosná kamera sledovala výučbu v telocvični, dielňach a na pokusnom poli. Obraz sa prenášal do pracovne, kde výučbu sledovali poslucháči s didaktikom s možnosťou súbežne hodnotiť vyučovací proces (nie s časovým odstupom na rozборе). Žiakov viac nerozptyľovala prítomnosť poslucháčov, na šum pohyblivej kamery si zvykli a mohli sa koncentrovať na prácu. Takto us pôsobené vzťahy s cvičnou školou a prax na takej úrovni nemala ani jedna PdF v Československu.

Za prvej ČSR sa dynamicky zahusťovala sieť tzv. **meštianskych škôl**. Tieto školy spoločnosť akceptovala, pretože poskytovali kvalitnejšie základné vzdelanie, lepšie predpoklady pre ďalšie štúdium a ich absolventi mali možnosť uplatniť sa na nižších úrovniach hospodárskeho a vôbec spoločenského života. Boli trojročné (+ďalší rok nadstavby) a na nich sa ukončovala školopovinnosť. Slovenskí učitelia, ktorých bol nedostatok, nemali významnejší záujem o kvalifikáciu odborného učiteľa, ktorá bola predpísaná pre tento druh školy. Aj preto prichádzali

vyučovať pedagógovia z Čiech, ktorých slovenská vláda k 30. 4. 1939 prepustila zo štátnej služby. Slovenská republika (1939 – 1944) nestihla tento úbytok nahradiť a vôbec potreby týchto škôl personálne saturovať; drvivá väčšina pedagógov na meštianskych školách mala len základné učiteľské vzdelanie s maturitou. Po vojne sa vrátili dočasne okupované územia a s rozširovaním siete meštianskych škôl (od roku 1948 **stredných škôl**) potreby odborných učiteľov len narastali. Pri PdF KU Bratislava sa otvorilo tzv. **dialkové štúdium** (DŠ) pre učiteľov na získanie kvalifikácie pre II. stupeň ZŠ. Ako je všeobecne známe, PdF KU otvorila konzultačné stredisko aj v Banskej Bystrici a jeho frekventantov prevzala r. 1954 VPŠ. Dialkové štúdium na VPŠ bolo najprv **3-ročné**, potom **2-ročné** a **dvojkombinačné**. Po vzniku PI sa otvorili možnosti získať DŠ kvalifikáciu pre I. stupeň ZŠ (ale o túto cestu nebol záujem) a II. stupeň; pre učiteľov **3-ročným** štúdiom, najprv **trojkombinačným**, potom **dvojkombinačným** a neučiteľov 5-ročným. Obsahovo kopírovalo príslušné interné štúdium. Takýto organizačný štatút prevzala aj PdF. Dialkové štúdium bolo vlastne samostatné, „poslucháči“ dochádzali na konzultácie a zúčastňovali sa prázdninových sústreduj. Metodicky toto štúdium usmerňoval a študijnou literatúrou zabezpečoval Ústav pre dialkové štúdium učiteľov pri KU v Bratislave. Okrem získavania kvalifikácie sa takouto cestou kvalifikácia dala aj rozšíriť. V súvislosti s industrializáciou Slovenska a s politikou o robotníckej triede ako vedúcej sile spoločnosti sa rozrastala aj sieť učňovských škôl, učilíš a stredných odborných škôl. V záujme zvyšovania kvalifikácie absolventov sa požadovala aj lepšia pedagogická pripravenosť ich pedagógov a majstrov, a to absolvovaním tzv. **doplnkového pedagogického štúdia** na PdF. Obsah tohto štúdia koncipovala katedra pedagogiky, základov priemyselnej a poľnohospodárskej výroby. Dĺžka štúdia sa menila – minimálne išlo o dva semestre. V rezorte školstva sa v 60. rokoch zrodil aj ďalší projekt – permanentného vzdelávania učiteľov. Jeho cieľom bolo v časových intervaloch poskytovať absolventom pokroky v psychologických a pedagogických vedách a v príslušnom vednom odbore. Absolvovanie štúdia oprávňovalo zároveň na platový a funkčný postup. Toto tzv. **postgraduálne štúdium** predpokladalo vysoký stupeň odbornosti poskytovateľa a tejto cti sa dostalo aj PdF. Tento spôsob vzdelávania bol spustený ako skúšobný, vyložene v režii PdF; legalizovaný bol aj smernicou

MŠ SSR č.8043/71 z 21. 6. 1971. V akad. roku 1969/70 bolo na PdF v diaľkovom štúdiu zapísaných 1473 frekventantov, z toho 80 v postgraduálnom štúdiu. V r. 1965 sa na PdF otvorilo konzultačné stredisko **pre špeciálnu pedagogiku**, ktoré gestorovala PdF UK so sídlom v Trnave; všeobecné zložky tohto štúdia zabezpečovala PdF v Banskej Bystrici.

Tento výklad dvoch rozsiahlych komplexov – interného a diaľkového štúdia sa žiada organizačne syntetizovať. Prv však treba dodať niekoľko závažných faktov: Pedagogická fakulta mala v Martine dislokované (pre IŠ) pracovisko a konzultačné (pre DŠ) stredisko. Obe pedagogicky zabezpečovali zamestnanci s trvalým pobytom v Banskej Bystrici. Obe mestá spája železničná trať. Použitie rýchliku bolo čiastočne na vlastné náklady (nárok na rýchlik bol len nad 100 km, takže sa rýchlikový príplatok nenáročoval). Osobné vlaky boli pomalé. Vlakové grafikony nezodpovedali rozvrhom dislokovaného pracoviska! Chodilo sa preto služobným autom, ktorého obsadenie bolo treba organizovať. Keďže cesta cez Šturec bola v rekonštrukcii, Martin bol prístupný len cez Ružomberok alebo Kremnicu. Od r. 1962 bola zavedená **predvojenská príprava brancov** – poslucháčov 2. a 3. roč. Všetky uvedené objektívne danosti a potreby bolo treba zladíť časovo, personálne a čo do učebných priestorov. Diaľkovému štúdiu bola vyhradená sobota, pre poslucháčov brancov 2. roč. štvrtok, pre brancov 3. roč. piatok, čo znamená, že v uvedených dňoch nemohol mať príslušný ročník pedagogické zaujatie. Dva dni v týždni boli vyhradené pre pedagogickú prax poslucháčov 3. resp. 4. ročníka. Ešteže vtedy mal týždeň 6 pracovných dní! Že PdF zodpovedne a s celoštátnym uznaním zvládala svoje spoločenské poslanie, toho dôkazom je medzinárodný vedecký seminár o osobnosti absolventa, ktorý zorganizovala katedra psychológie 18. – 19. 1. 1968, na ktorom vystúpili špičkoví odborníci zo Slovenska, z Čiech a z družobných škôl, ako aj celoštátny seminár pracovníkov katedier psychológie, pedagogiky a didaktiky, ktorý sa uskutočnil 23. – 25. 1. 1968, a to z poverenia Ústavu pre ďalšie vzdelávanie učiteľov KU v Prahe a UK v Bratislave.

Vyššia pedagogická škola a PdF (PI bol politicky naordinovaný experiment a exces vymykajúci sa tradíciám čs. školstva) boli relevantnou, neprehliadnutelnou a nezameniteľnou **prehistóriou UMB**. Treba

len ľutovať, že 70. roky sú v publikácii *Pedagogická fakulta Banská Bystrica 1954 – 1974* prezentované len oslavne, s minimom informácií a napriek tomu, že existencia a história PdF je ľudským dielom – text publikácie je vyľudnený. *Pamätnica vysokého školstva v Banskej Bystrici 1954 – 1994* svojím názvom a časovým záberom povolaná zhodnotiť 70. a 80. roky, sa tomuto obdobiu venuje iba na str. 10, aj to formou akejsi uvádzacej súvahy a koncentruje sa len na personálne dôsledky normalizácie, rozšírené kompetencie v edukačnom procese a na udalosti z novembra a decembra 1989. V eufórii týchto dní a týždňov sa živelnými osobnými zásahmi znehodnotil archív PdF. (V príspevku použité informácie sú podložené osobným archívom autora). Toto sú nenahraditeľné škody a vážne medzery nielen v histórii PdF, ale aj univerzity. Síce v 70. a 80. rokoch bol zdeštruovaný už ustálený a osvedčený charakter PdF (zrušením niektorých odborných katedier a príslušných kombinácií; ich nahradením netradičnými katedrami občianskej výchovy a brannej výchovy), ale v týchto rokoch kulminoval proces, v ktorom sa z pôvodnej viac-menej nadstavbovej inštitúcie vygenerovala univerzitná, pripravená a zrelá byť oporou črtajúcej sa univerzity, inštitúcia, ktorá ako veno priniesla nielen výhodné materiálo-technické a personálne podmienky, ale aj kvalifikovaný systém edukačného procesu a vôbec fungovania. Bolo potom len samozrejmé, že práve z tohto prostredia vyšli aj prví rektori. Pedagogická fakulta prispela aj k etablovaniu sa neskoršej Ekonomickej fakulty uvoľnením školskej budovy a študentského domova.

Doslov

V r. 2009 katedra histórie FHV UMB vydala moje spomienky **Historik v prúde času**. Je to síce klasická autobiografia, ale jej zámerom bolo čitateľovi sprítomniť aj tie segmenty slovenského školstva, ktorými som prešiel ako žiak, študent, poslucháč a pedagóg (málotriedna ľudová škola, reformné reálne gymnázium, gymnázium, filozofická fakulta; gymnázium, pedagogické gymnázium, vyššia pedagogická škola, pedagogický inštitút a pedagogická fakulta). V r. 2010 sa na katedre histórie zverejnil zámer, že rektorát UMB plánuje vydať k 20. výročiu vzniku univerzity osobitnú publikáciu. V kontexte s týmto zámerom som sa rozhodol napísať predchádzajúci príspevok, aby sa konečne v budúcej publikácii vyvážili disproporcie charakterizujúce všetky jej predchodkyne a každá vývojová etapa počiatkov vysokoškolskej prípravy učiteľov, resp. aspoň jej nosné oblasti prezentovali

(a potom aj zhodnocovali) v kontexte s príslušnou dobou a existujúcimi podmienkami. Predložený elaborát som skoncipoval na prelome rokov 2011/2012 a dal k dispozícii potenciálnym autorom z katedry, resp. zostavovateľovi budúcej publikácie. Koncom r. 2012 vyšlo kolektívne dielo: **Dvadsaťročná univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici**. Rád konštatujem, že tieto moje dva elaboráty a recenzný posudok našli v ňom svoje uplatnenie. Táto ostatná monografia je výrazným posunom smerom ku komplexnosti a objektivite. Registruje všetky základné parametre z existencie a činnosti VPŠ, PI a PdF do r. 1970. V kapitolách a podkapitolách 2 (2.3 a 2.4) a 3 (3.1) nájde záujemca, osobitne budúci historik univerzity, bázu relevantných informácií a hodnotení. Napriek tejto novej skutočnosti, považujem svoj príspevok za aktuálny, pretože obsahuje viac informácií a pojednáva nosné komplexy kompatibilnejšie a v historickej retrospektíve (viď napr. pasáž o výstavbe vysokoškolského areálu, politickej situácii v r. 1960-70, vývoji pedagogicko-organizačného systému a jeho zabezpečovaní a pod.).

V texte tejto najnovšej publikácie je niekoľko informácií, ktoré treba v záujme pravdivosti spresniť resp. poopraviť. Uvádzam iba tie, ktoré sú k meritu veci najrelevantnejšie. Na str. 31 sa uvádza, že VPŠ začala svoje účinkovanie v akad. roku 1954/55 v piatich kombináciách; vzápätí sa píše, že počínajúc akad. rokom 1955/56 sa tak dialo v štyroch kombináciách. V akad. roku 1954/55 sa poslucháči naozaj zapisovali na štúdium slovenčiny – ruštiny, dejepisu – zemepisu, zemepisu – biológie, biológie – chémie a matematiky – fyziky; v nasledujúcom akad. roku (a ani v ďalších rokoch) sa kombinácia zemepis–biológia neotvárala. Na str. 38. čítame: „Po dvoch rokoch ... nešťastnej symbiózy vzdelávania učiteľov pre I. a II. stupeň ... od 1. sept. napokon došlo k jeho diferenciacii ...“. K diferenciacii došlo k akad. roku 1962/63, teda po troch rokoch. Stavebné bytové družstvo si založili záujemcovia o byty a nie vedenie PdF (str. 45). Sobota bola vyhradená len pre diaľkové štúdium, a nie pre predvojenskú prípravu poslucháčov – brancov (str. 50). Zmätočná je tiež informácia na str. 53 o manifestačnom sprievode poslucháčov 21. mar. 1968. Uvádza sa, že sprievod prebiehal aj za „účasti viacerých učiteľov a vedenia fakulty ... že si členovia vedenia a prítomní učitelia vypočuli (rozumej pred sídlom KV KSS) požiadavky študentov ... a dekan im dal prísľub ...“. Vedenie PdF sa sprievodu nezúčastnilo! Sprievod prišiel najprv do areálu PdF a deputáciu študentov s požiadavkami prijalo vedenie (dekan a prodekani) na dekanáte, a ani presunu sprievodu z areálu PdF pred KV KSS sa vedenie nezúčastnilo!